

StadsMiljö

program för

Sundsvalls stenstad

SUNDSVALLS
KOMMUN
Stadsbyggnadskontoret

● innehåll

1. Inledning	sid 1	10. Parkeringsplatserna	sid 13
		Allmänt	sid 13
2. Historisk bakgrund		Förslag till åtgärder	sid 13
Stadsplanen	sid 2		
3. Stenstadens funktion	sid 3	11. Belysning	sid 14
4. Stadens element	sid 3	Allmänt	sid 14
5. Stadens rum	sid 4	Trafikbelysning	sid 15
Allmänt	sid 4	Gäгатubelysning	sid 15
Husen	sid 4	Parkbelysning	sid 15
Skyltar, markiser, fönstergaller, flaggor	sid 5	Fasadbelysning	sid 16
		Julbelysning	sid 16
6. Gatorna	sid 6	12. Konsten i stenstaden	sid 17
Befintliga förhållanden	sid 6	Allmänt	sid 17
Förslag till åtgärder	sid 7	Förslag till åtgärder	sid 17
Gatumöbler, lekutrustning	sid 8	13. Tryggheten i stenstaden	sid 18
Skyltning/hänvisning	sid 9	14. Tillgängligheten i stenstaden	sid 18
Cykelleder, cykelparkering	sid 9		
7. Torgen	sid 10	15. Skötsel och underhåll	sid 19
Stora Torget	sid 11		
Nytorget	sid 11	16. Anteckningar	sid 20
Olof Palmes Torg	sid 11		
Fisktorget	sid 11		
8. Broarna	sid 11		
9. Parkerna	sid 12		
Vängåvan	sid 12		
Esplanaden	sid 12		
Hedbergska Parken	sid 12		
Stadshusparken	sid 13		
Sjögatsplanaden	sid 13		

● bilagor

1. Stenstadens tidstypiska särdrag
2. Råd och riktlinjer för skyltar i Sundsvalls stenstad
3. Råd och riktlinjer för uteserveringar på offentlig plats i Sundsvalls stenstad.

STADSMILJÖPROGRAM FÖR STENSTADEN
Kommunfullmäktige antog den 20 september 1999 "Utvecklingsplan för tillväxt och arbete i Sundsvall". Enligt denna plan skall med hänsyn till att vi har en unik stadskärna "Stenstaden vårdas och förändringar och nybyggnader ska vara av högsta arkitektoniska klass. Ett program tas fram för bevarande och utveckling av stadskärnans bebyggelse samt gatu- och grönmiljöer". Föreliggande stadsmiljöprogram är resultatet av fullmäktiges beställning.

Arbetet med stadsmiljöprogrammet har bedrivits under ledning av stadsarkitekten i en arbetsgrupp med representanter från stadsbyggnadskontoret, fastighetskontoret utemiljö samt Sundsvalls museum. En styrgrupp bestående av ordförandena i stadsbyggnadsnämnden, fastighetsnämnden respektive kulturnämnden har under arbetets gång bidragit med synpunkter på programinnehållet. Arbetsgruppen har även testat förslagen i en referensgrupp utsedd av På Stånbolagets styrelse.

I stenstaden som utgör riksintresse för kulturminnesvården finns ett 25-tal byggnadsminnen, vilket är unikt för en stad av Sundsvalls storlek. För säkerställande av de kulturhistoriska värdena sker därför ett nära samarbete mellan stadsarkitekten och museets byggnadsantikvarie. Detta samarbete samt beslutsfattandet i berörda nämnder kommer att underlättas i och med att ett stadsmiljöprogram med bred politisk uppslutning finns att tillgå. Program-

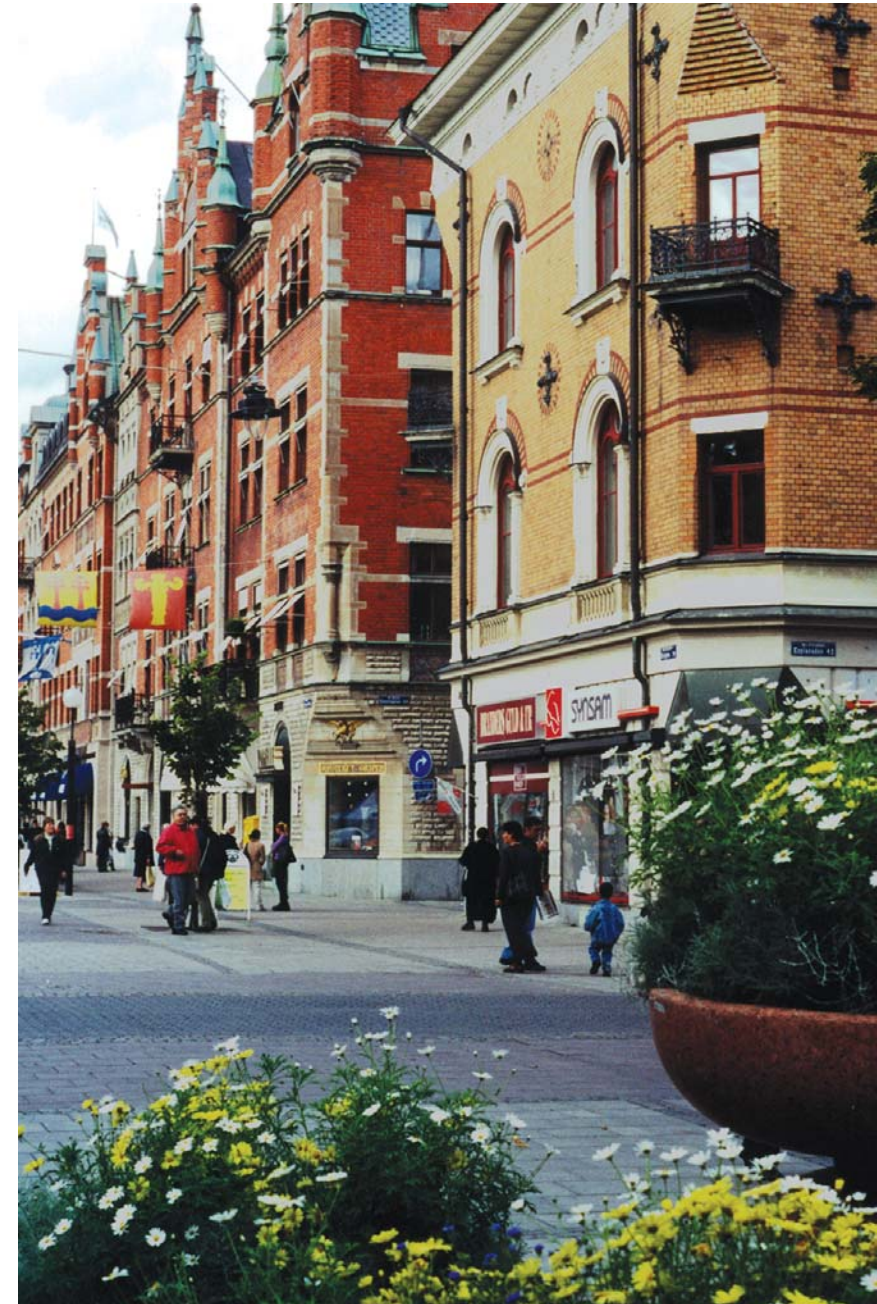
met kan dessutom ingå som del i förestående arbete med översiktsplan för centrum. Tanken är att programmet skall utgöra en gemensam estetisk manual för markbeläggning, möblering, skyltning och ljussättning av staden samt definiera angelägna åtgärder för stenstadens funktion och skönhet. Det kan senare nyttjas för delutredningar gällande t.ex. åtgärdsprioritering, broarnas belysning eller dylikt.

Stadsmiljöprogrammets övergripande mål är att lyfta fram Sundsvall som Sveriges bäst bevarade sena 1890-talsstad samt att göra staden vackrare och mer lockande för boende och besökare.

Stadsmiljöprogrammet avser ett område begränsat av Selångersåns norrsida, Europaväg 4, järnvägen samt Floragatan men är även i viss mån tillämpligt i närliggande områden.

Förutom detta stadsmiljöprogram ingår som bilagor:

- Stenstadens tidstypiska särdrag, upprättad av byggnadsantikvarie Anders Stjernberg.
- Råd och riktlinjer för skyltar i Sundsvalls stenstad
- Råd och riktlinjer för uteserveringar på offentlig plats i Sundsvalls stenstad.

1. Storgatan - Stenstadens gågata.

historisk bakgrund

2. Vängåvan när seklet var ungt.

Sundsvall hade vuxit snabbt under de senaste decennierna på 1800-talet, från ca 5800 invånare 1850 till ca 11 000 år 1888. Orsaken var den blomstrande sågverksindustrin. Sågade trävaror var Sveriges viktigaste exportvara och Sundsvalls hamn var en viktig port ut mot världen.

Vid middagstid måndagen den 25 juni 1888 gick larmet om brand i staden. På kvällen var 383 tomter avbrända och 9000 personer hemlösa. Branden resulterade i en ny stadsplan 1890, som syftade till att skydda staden mot liknande ödeläggelse. Det är nu som till exempel Skolhusallén och det breda promenadstråket Esplanaden kommer till. Under en knapp tioårsperiod uppfördes ett 80-tal byggnader av högsta arkitektoniska klass och under decennierna närmast därefter ytterligare många högtstående exempel på det tidiga 1900-talets arkitekturstilar. Ur askan hade växt en ny stad vars like man aldrig skådat i Sverige.

STADSPLANEN

Den nya stadsplanen utgick ifrån det geometriska rutnätssystem som Nicodemus Tessin skapade vid 1600-talets mitt med rötter i renässansens regelbundenhet och geometriska ideal.

Tidstypiskt för denna planering är bl. a. att kyrkor och andra viktiga byggnader placerades väl synliga och ofta som fond i slutet av en gata. Exempel på sådana byggnader är Hedbergiska gymnasiet, IOGT-huset och GA-kyrkan.

I 1875 års byggnadsstadga beslutades att man skulle uppföra nya byggnader i sten eller järn i Sundsvalls centrala delar, detta har medfört att stadens hus kännetecknas av fasader i puts och tegel, natursten som sand och kalksten samt takmaterial i falsad plåt.

Läs mer i bilaga 1, ”Stenstadens tidstypiska särdrag”.

● stenstadens funktion

STENSTADENS FUNKTION

Stenstaden innehåller handel, institutioner och bostäder, byggnader, gator, torg och parker. Förutom dess betydelse som köpcentrum, plats för restaurangliv, kontorsverksamhet samt bostäder, har den även stor betydelse som sam-

lingsplats för fest, uteserveringar, konserter, valtal, dansuppvisningar, stadslopp, rodd- och fisketävlingar mm. Den utgör kort sagt Sundsvalls hjärta, tummelplats och vardagsrum. Det är därför logiskt att ställa höga krav på stadsbilden.

● stadens element

STADENS ELEMENT

Den stora strukturen i staden uppbyggs av vissa stråk:

Från väster till öster av:

1. Institutionskvarteren med kyrkan, Hedbergsskolan och GA-skolan
2. Skolhusallén
3. Esplanaden
4. Strandgatan

Från norr till söder av:

1. Selångersån
2. Sjögatan
3. Storgatan
4. Köpmangatan
5. Järnvägen

I den grova strukturen ingår dessutom Stora Torget och Nytorget samt Vängåvan, Stadshusparken och Hedbergsska Parken.

I stadsbilden märks särskilt, förutom de rena affärs- och bostadskvarteren, busstationen, Kulturmagasinet, större parkeringsplatser, samt de gator vilka har en byggnad som fond, nämligen Kyrkogatan och Köpmangatan mot väster, Bankgatan mot söder och Nybrogatan mot norr.

Varje enhet i den grova strukturen kräver sin speciella behandling av miljöelementen. Men naturligtvis finns också gemensamma nämner exempelvis typ av belysningsarmaturer samt deras kulör. Vid arbetet med miljöutformningen bör synpunkterna i stadsbildsanalysen beaktas.

Förslag till åtgärder Ett område som måste ägnas särskild omsorg och förbättras är busstationen som både upplevs otrygg, ogästvänlig och övergiven. En översyn av utformning och belysning erfordras.

3. IOGT-buset bildar fond i Bankgatsrummet

stadens rum

ALLMÄNT

1890 års stadsplan förutsatte hus sammanbyggda i tomtgräns och placerade i gatulinjen. Upplevelsen av stadens homogenitet ges framförallt av detta faktum. Inom denna homogena ram formas gatu- eller parkrummet också på ett variationsrikt sätt, en följd av att kvarteren var indelade i ett flertal fastigheter och på grund av att varje fastighetsägare ville manifesteras sig och bygga ett hus i sin smak.

Men det är inte enbart husens fasader som ger stadsrummets väggar karaktär. Även skyltar, markiser och fasadbelysning samt gatu- och trottoarbeläggning, gatubelysning samt gatumöbler och uteserveringar påverkar helhetsupplevelsen och bör därför utformas till en harmonisk, stimulerande och upplevelserik helhet.

Se bilaga 3, ”Råd och riktlinjer för uteserveringar på offentlig plats i Sundsvalls stenstad” och bilaga 2, ”Råd och riktlinjer för skyltar i Sundsvalls stenstad”.

HUSEN

Befintliga byggnader Många av stenstadens byggnader är typiska representanter för sin tids arkitektoniska stilideal. Naturligtvis har 1890-talets byggnader en central betydelse men även senare decenniernas arkitekturstilar såsom jugend, nationalromantik, 20-talsklassicism och funkis är representerade i stenstaden med högkvalitativa exempel.

Renässansen har satt tydliga spår i stadens arkitektur. Husen är oftast i tre eller fyra våningar med kalk- och sandsten eller putsade bottenvåningar.

Avskurna hörn med hörnentré är vanligt och unikt för Sundsvall är den mångfald av dekormålningar som finns på fasaderna. En rik och mångfacetterad takarkitektur med torn, tinnar, frontespisar och kupor bidrar också till den unika miljö som präglar stenstaden.

4. Storgatans sydfasad. Från vänster representanter från 1920- och 1930-talet samt 1890-talet.

5. Centralhotellet, ett av stenstadens många byggnadsminnen, utgör ett gott exempel på antikvarisk upprustning.

Under decenniernas lopp har många byggnader stilmässigt förändrats men även fått ett olämpligt underhåll. Det är därför viktigt att i fortsättningen utgångspunkten bör vara att i de flesta fall försöka återställa fasaderna vid större upprustningar.

Ett nära samarbete med länsstyrelsen och riksantikvarieämbetet samt tydlig information till fastighetsägarna om rådande lagstiftning erfordras för att säkerställa ett gott resultat.

Innan arbetena påbörjas bör byggnadens historik samt antikvarisk analys av fasadmateriell och tidigare fasadbehandlingar göras som grund till framtagande av program för upprustning eller underhåll. Programmet kan sedan ingå som handling i bygglovet. För att förbereda för akuta insatser föreslås att ett färgprogram framtages för hela stenstaden.

Nybyggnad Inom stenstaden finns endast ett fåtal obebyggda tomter. Vid nybyggnad på dessa är det viktigt att byggnaden inordnas sig i helheten samtidigt som den skall vara en god och unik representant för sin tids arkitekturideal. Dess arkitektoniska kvalitet bör dessutom vara av högsta klass vilket bör inspirera byggherrar till att aktualisera arkitekttävlingar eller inbjuda erkänt goda stenstadshusarkitekter till parallellskissuppdag.

SKYLtar, MARKISER, FÖNSTERGALLER, FLAGGOR

Fasadskyltarna i stenstaden har tillkommit under en lång följd av år. Allteftersom en lokal har bytt hyresgäst har skylten bytts ut mot en skylttyp med utformning som vid det tillfället var på modet. Bedömning av om det var acceptabelt eller ej har skett genom bygglovprövning. Den befintliga skyltfloran är därför ganska blandad inom stenstaden. Vissa skyltar fyller ej de estetiska krav som kan ställas inom stenstaden i dag.

I början av seklet var det vanligt med smidesskyltar, skylttext målade på glas eller direkt på vägg. Under tiden närmast efter funkisens födelse kom en tid när det blev vanligt med neonskyltar. Därefter kom en tid när inifrån belysta skyltlådor med plastfront blev vanligast. Orsaken till detta är att det är den billigaste varianten av belysta skyltar.

För att få en mer homogen princip för skyltning utgående från såväl stadsbild som skyltens säljfunktion har stadsbyggnadskontoret utformat "Råd och riktlinjer för skyltar i Sundsvalls stenstad". Se bilaga 2! Den innehåller följande sammanfattande råd och riktlinjer:

- Ny skylt eller väsentlig ändring av skylt kräver bygglov.
- För alla nya skyltar gäller skyltprogrammets råd och riktlinjer oberoende av vilken skylt som tidigare suttit på platsen.
- Skylt skall till form och färg underordnas hus och gatumiljö, vilket kan innebära att rikstäckande affärskedjors skyltprogram ej accepteras utan bearbetning.
- Skylt skall placeras i direkt anslutning till den verksamhet som skyltas.
- Skylt får ej placeras på pilastrar, gesimser eller andra viktiga fasaddetaljer.

7. Bilaga 2 "Råd och riktlinjer för skyltar i Sundsvalls stenstad".

- Skylt skall placeras på bottenvåningens fasad. Endast i undantagsfall kan högre placering av skylt tillåtas, t ex i det fall byggnaden utformats med särskild plats för skyltar i detta läge.
- Onödig upprepning av budskap tillåts ej.
- Låds skylt mot fasad tillåts ej.
- Rörlig, blinkande eller bildväxlande skylt tillåts ej.
- Skylt får inte utformas så att den kan förväxlas med trafiksinal.
- Utåtstående skylt får sträcka sig högst 1.2 meter ut från fasaden och skall sitta minst 3.0 meter över trottoar eller annan allmän plats.

I de flesta fall har ovanstående riktlinjer utgjort utgångspunkt för bygglovgivning under senare år. En väsentlig förändring enligt förslaget är dock att ljuslådor ej tillåts på fasad i stenstaden. Skriften innehåller också råd och riktlinjer för markiser, parasoller, flaggor, skyltgaller samt sk. trottoarpratrare. Skriften erhålles gratis på stadsbyggnadskontoret.

gatorna

LOKALGATA	
GÅGATA	
GÅNGFARTSGATA	

BEFINTLIGA FÖRHÅLLANDEN

Allmänt Gatorna i Sundsvalls centrum (stenstaden) blev efter branden 1888 huvudsakligen belagda med storgatsten eller smågatsten. Förutom grus var det de enda beläggningssmaterialen att tillgå. Sannolikt ansågs storgatsten och smågatsten som bra och beständiga beläggningssmaterial som stämde väl med stadens uppbyggnad med hus av sten. Under 1950-60-talen utvecklades asfaltbeläggningar och många av stadens gator försågs med detta material. Fördelarna med asfalt var många. Jämnare yta, mindre bullrig och mindre halkig och dessutom billigare. Under gatorna i stenstaden hittar man därför idag ofta rester av storgatsten och smågatsten. På många avsnitt är dock stenbeläggningen borta beroende på bl a grävningar för VA - och fjärrvärmearbeten. Under 1970-80-talen blev många gator i stenstaden omvandlade till sk gågator. De försågs då med en beläggning av betongplattor.

Stenstadens gator kan indelas i huvudgrupperna lokalgata, gågata, samt kombination av dessa, gångfartsgata.

Lokalgatorna är asfalterade och har trottoarer med plattläggning och kantsten i granit. På många ställen har asfalten lagts direkt på den gamla gatstensbeläggningen. Övergångsställena är på vissa ställen anpassade för rullstolsburna personer.

Gågatorna har under de senaste två decennierna försetts med plattläggning av modern typ. Storgatan har försetts med stolparmaturer för belysning, soffor samt lösa blomarrangemang.

Gångfartsgatorna exempelvis delar av Thulegatan, Torggatan, Centralgatan och Nybrogatan har försetts med gågatans beläggningstyp. Dessa gator får bilisterna trafikera på de gåendes villkor.

FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER

Allmänt För att gatumarken skall upplevas som en harmonisk bas för upplevelsen av stadsrummet bör som grundprincip gälla att den gamla linjeföringen mellan gata och trottoar behålls. Stenstaden bör avgränsas som ett område där all motorfordons- och cykeltrafik sker på de gåendes villkor. Skyltning för detta kan ske vid infarterna till stenstaden. Därvid kan en stor mängd av de upplysningsskyltar som i dag ”skräpar ner” tas bort. Med hänsyn till att merparten av bebyggelsen i stenstaden är från 1890-tal och tidiga 1900-talet bör beläggning efter hand styras över mot större andel smågatsten. Fördelen med smågatsten är den historiska anknytningen samt att det ej blir några synliga skarvar vid gatuarbeten samt att hastigheterna hålls ner på grund av bullret. Nackdelen är att ljudnivån ökar samt att den är mer svårgången än asfalt.

Genomförandet kan ske successivt när den gamla beläggningen måste åtgärdas. Innan dess måste dock åtgärder för rörelsehindrade genomföras. Denna kan utföras på sådant sätt att den deljämsigt stämmer överens med den långsiktiga lösningen.

Lokalgatorna Generellt föreslås att trottoarerna beläggs med från husfasad räknat smågatsten, betongplattor samt granitkantsten. Körytan föreslås i första hand beläggas med smågatsten och i andra hand asfalt. Prisskillnaden mellan dessa är dock tämligen stor. De bredare gatorna förses med mittrefug samt nedsänkt trottoarkant för rörelsehindrade.

Gångfartsgatorna Körytan föreslås höjas till handikappnivå i förhållande till trottoarnivå.

Generellt föreslås att trottoarerna beläggs med från husfasad räknat smågatsten, betongplattor samt granitkantsten. Körytan föreslås i första hand beläggas med smågatsten och i andra hand asfalt.

Gågatorna På sikt föreslås en övergång till en kombination av smågatsten och plattor där smågatstenen överväger. En förlängning av östra delen av Storgatan till gågata för att förbinda Inre hamnen med stenstaden bör övervägas på sikt. Detta måste dock föregås av en trafikutredning.

Kulturhistoriskt intressanta gator och torg skall behandlas med stor omsorg och med hänsyn taget till platsernas identitet. Viktigt är dock att framkomligheten för funktionshindrade inte försvåras.

För att undvika att gatorna ger ett splittrat intryck föreslås att ett markbeläggingsprogram upprättas. Detta för att säkerställa gatuummets karaktär samt att en omsorgsfull övergång mellan de olika gatutyperna erhålls.

11. Storgatan - stenstadens gågata.

GATUMÖBLER, LEKUTRUSTNING, UTESERVERING

Allmänt Det är framförallt på gågatorna, utefter gångstråken, på torgen samt i parkerna som möblering kommer ifråga. Möblerna omfattar parkbänkar, papperskorgar, planteringskärl samt viss lekutrustning. Vid val av möbler bör stor hänsyn tas till krav på såväl estetik som hållbarhet.

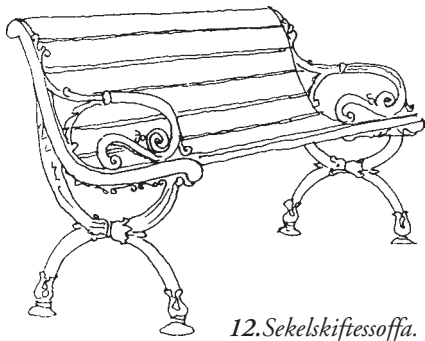
Parkbänkar För Storgatans samt Stora Torgets bänkar bör stomme av stålörskonstruktion väljas med hänsyn till påkörningsrisken. I övriga lägen bör soffor med gjuten stomme kunna komma ifråga. Stomme målas svart och trädelar mörkt gröna. NCS 7020-B90G. Tre olika typer presenteras. Varje sofftyp bör placeras inom klart uppfattbara stråk eller områden där soffor av olika modell ej får blandas.

Papperskorgar Papperskorgarnas storlek skall vara anpassad till önskat tömningsintervall. Modellerna bör vara variation på samma tema. De skall vara runda samt målade i svart kulör. De bör vara konstruerade så att eventuella flasksamlare ej lockas att bryta sönder dem för att plocka flaskor. De bör dessutom vara "måssäkra". Exempel på modeller som kan komma ifråga, se bild 16!

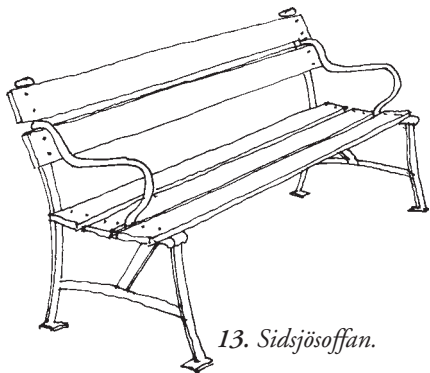
Planteringskärl Planteringskärlen skall vara runda vilket gör dem lättplacerade. Deras kulör skall i normalfallet vara grå om de är gjorda av betong och svarta om de är gjorda av gjutjärn. Deras höjd skall kunna anpassas till den blomsterplantering som önskas. Upplevelsen av blommorna bör vara det primära medan planteringskärl skall utgöra en neutral grund för planteringen. Exempel på modeller som kan komma ifråga, se bild 15!

Lekutrustning Den lekutrustning som kan komma ifråga i Stenstaden måste av utrymmesskal vara småskalig. Lekutrustningen kan formges av konstnär och då få dubbelt upplevelsevärde för såväl barn som vuxna.

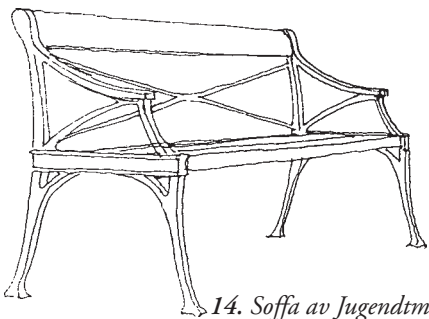
Lämpliga placeringar kan var i anslutning till torg och parker i nära anslutning till arrangemang med parksoffor. I Norrmalmsparken mellan Puckelbron och Thulebron kommer lekskulpturer att placeras ut.

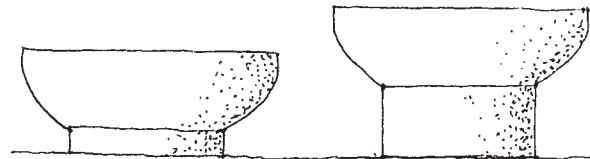
12. Sekelskiftessoffa.

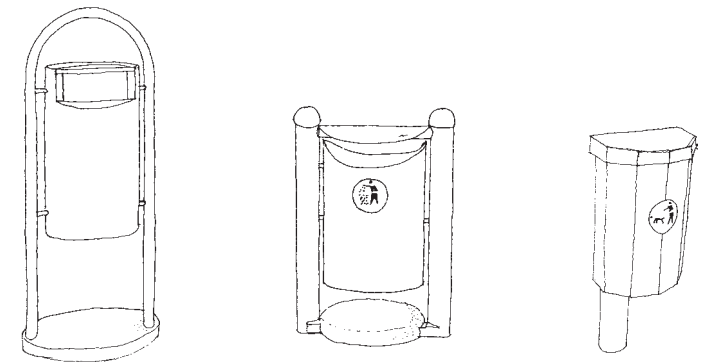
13. Sidsjösoffan.

14. Soffa av Jugendtmodell.

15. Blomfat.

16. Exempel på papperskorgar och hundlatriner.

SKYLTNING/HÄNVISNING

En successiv övergång till små väggmonterade trafikskyltar i stenstaden har påbörjats och ska så långt möjligt genomföras för att minimera antalet stopplars på trottoarer och grönytor.

Viktigt är även att förbättra hänvisningsskyltningen för besökare till staden som kommer till Centralstationen via tåg, eller med buss till busstationen. Nya vackra skyltar som visar vägen till samtliga intressanta besöksmål föreslås.

CYKELLEDER, CYKELPARKERING

Allmänt Att cykla ger frihetskänsla, gör att man kommer nära målpunkten samt är billigt och hälsosamt.

Ett flertal gång- och cykelvägar (GC-vägar) leder in mot stadscentrum. På norra sidan av Selångersån finns GC-väg från Bergsåker till Skönsberg och vidare norrut. Den kan angöra Stenstaden över ett flertal broar. Från Nacksta finns GC-väg via S. Järnvägsgatan och GC-tunnel under Skolhusallén.

Cyklar är stöldbärliga vilket ställer krav på goda lås samt att cykeln kan förankras i ett fast föremål. Detta leder ofta till att de låses fast i en lyktstolpe eller placeras i ett trapphus. Det kan leda till konflikter med synskadade, krav på fria utrymningsvägar och dylikt.

Stenstaden innehåller några arrangerade, samlade cykelparkeringar. Dessa är oftast väl utnyttjade. Det finns alltså en vilja från många cyklister att parkera cykeln på dessa ställen och därför finns skäl att utöka platsantalet.

De önskemål från allmänheten som framkommit är:

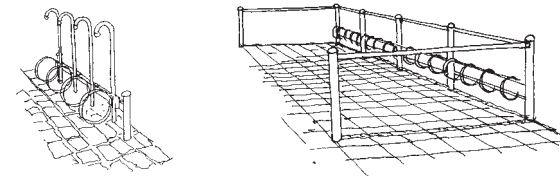
- Närhet
- Låsbarhet
- Stöd för cykeln
- Inbägnad med hänsyn till synskadade
- Snyggt och prydligt

17. Ett exempel på engagerande lekmöbel.

Förslag till åtgärder Befintliga cykelvägar skall ses över och kompletteras med saknade länkar så att ett sammanhängande stråk erhålles. Cykellederna skall ha en egen, tydlig skyltning, gärna med avståndsinformation t. ex. Nacksta 3 km etc.

Nya cykelparkeringar föreslås anläggas i korsningen Centralgatan och Rådhusgatan samt vid E4-Rådhusgatan och Vängåvan. Befintliga cykelparkeringar föreslås utvidgas. Cykelställen begränsas till modeller enligt bild 18.

18. Cykelställ.

19. Stora Torget med Hirschska huset i bakgrunden

STORA TORGET

Funktion Stora Torget är den viktigaste samlingspunkten i staden och utgör Sundsvalls hjärta. Basfunktion på torget är torg-handeln. Dessutom förekommer uppträdanden på scenen sommardag, politiska aktiviteter, frälsningsmöten, demonstrationer mm. Torget är även den givna träffpunkten och nyttjas varma dagar även av soldyrkarna. Mot öster avgränsas torgrummet av byggnad för turistinformation och taxi. Taxi använder Centralgatan som väntfil.

Torget betydelse har manifesterats av en något storskaligare bebyggelse än i stenstan i övrigt. Mitt på torget står statyn av Sundsvalls grundare, Gustav II Adolf.

Förslag till åtgärder Norra delen är Storgatans mest solbelysta plats, denna del bör utvecklas för att tillskapa fler sitt- och mötesplatser.

Taxibygnaden föreslås få endast publik funktion t ex kafé. Centralgatans beläggning bör höjas upp i nivå med torgets yta samt aktiveras som uteservering.

Investeringarna i torgbeläggningen i övrigt har bedömts vara så stora att den föreslås i princip oförändrad. På längre sikt föreslås en övergång till en kombination av smågatasten och plattor där smågatasten överväger. Torgets arkitektoniska kvalitet bör dessutom vara av högsta klass, vilket bör aktualisera parallellskissuppdrag till erkänt goda miljöformgivare. Torgets betydelse kan ytterligare poängteras genom lämplig fasadbelysning av omgivande byggnader. Den bör utformas så att den framhäver vissa arkitekturdetaljer såsom torn, gesimser, frontespiser och dylikt. Se avsnitt belysning sid 15! GA-statyn föreslås fasadbelysas. Den mur som omger statyn bör så länge den finns kvar förses med bänkar utan ben monterade direkt på muren.

NYTORGET

Nytorget har i sin helhet funktion som parkeringsplats. Parke-ringarna har överskridit fasadlinjen mot Köpmangatan vilket ur stadsbildssynpunkt är olämpligt. Eftersom investeringen i nuvarande utformning är relativt ny föreslås ingen förändring på kort sikt. Stolparmaturerna bör dock utbytas mot föreslagen stolparmatur för gator. Se avsnitt belysning sid.15-16!

OLOF PALMES TORG

Torget har i dag en oklar funktion, det är glest och statiskt möblerat med lyktor, träd och bänkar i trista rader. Många bilar kör nerför Varvsgränd och ut på torget där en del av dem parkeras. Torget är ljudmässigt stört av den täta biltrafiken på Skolhusallén. Det utgör den naturliga entrén för gående till stenstaden från väster och brukar sommartid nyttjas för gatuserveringar samt för Gatufesten. Innan åtgärder vidtages föreslås en noggrann översyn av utformningen av torget i sin helhet. Därvid föreslås att det kompletteras med fler cykelställ samt att pollare placeras vid Varvsgränds avslutning mot torget.

Förslag till åtgärder Konstnärlig utsmyckning anordnas på västra delen av torget som en avslutande fond till Storgatan och utgör då samtidigt en avskärmning mot Skolhusallén.

broarna

Selångersån är ett viktigt och vackert miljöelement som tangerar stenstaden. Det är därför viktigt att broarna får räckan och belysning som gör att de upplevs ha samma kvalitet som i övriga stenstaden. Målning av brokonstruktionen kan även övervägas. Belysningen utgörs idag av stolparmaturer, typ bollarmatur. Ny belysning samt effektbelysning av broarna planeras.

FISKTORGET

Fisktorgets västra del har funktion av mötesplats och dess östra av allmän parkering. Dess utformning är resultatet av en ambitiös projektering av markbehandlingen. Det har nyligen kompletterats med en allmän toalettbyggnad av hög arkitektonisk klass. Eftersom investeringen i nuvarande utformning är relativt ny föreslås ingen förändring på kort sikt.

20. Puckelbron i sommarskrud, ett betydelsefullt inslag mellan city och Norrmalm.

● parkerna

ALLMÄNT

Parkerna utgör individuella rum i det stora stadsrummet. Det är väsentligt att deras utformning inte styrs av stadsbildsmanualen utan endast av kravet på högklassig utformning.

21. Parken Vångåvan med Sofia Gisbergs fontän och Sundsvallsbankens hus bildar tillsammans en oskiljaktlig helhet. De tillkom 1886.

VÅNGÅVAN

utgör den mest välkända av stenstadens parker. Fontänen, formgiven av *Sofia Gisberg*, samt Sundsvallsbankens hus som utgör fond i parken bildar tillsammans ett välbekant motiv i denna stenstadsoas. Vångåvan har fortfarande i huvudsak ursprunglig utformning. Träden har dock vuxit upp till ansevärliga dimensioner, vilket gett parken en annan friare karaktär, där trädkronorna bildar en övre avgränsning av parkrummet. Belysningen föreslås kompletteras med fler stolparmaturer av den äldre modellen. Gångvägen mellan fontänen och Sundsvallsbankens hus föreslås göras smalare samt placeras i centralaxeln mellan fontänen och banken. I övrigt föreslås inga formförändringar.

ESPLANADEN

som skapades efter stadsbranden för att utgöra en brandgata har dessutom funktion av nordsydligt parkgångstråk. Dess belysning föreslås kompletteras. Se karta: belysning sid. 15! Gräsytorna föreslås skyddas av låga häckar inhägnade av trä- eller stålstaket. Befintliga lönnar kommer på grund av ålder att bytas ut och i samband med detta planeras en förädling av parkstråket.

HEDBERGSKA PARKEN

tillkom 1899. Man kan fortfarande se att den är ofullbordad. Mot den västra sidan finns en brandgavel på ett 1890-talshus samt ett plank. Enligt nu gällande detaljplan skall parken utvidgas på dessas bekostnad. 1890-talshusets betydelse för stenstaden har omprövats, varför det ej för närvarande finns några planer på att riva det. Parken kan förbättras genom att fasadbelysning anordnas på omkringliggande byggnader samt i anslutning till vegetationen på västfasaden, se avsnittet ”Belysning” sid. 14-15! Möjligen skulle en lämpligt utformad mindre utbyggnad mot nämnda brandgavel kunna förhöja upplevelsen av parken. Parken föreslås även förses med ett enkelt vattenarrangemang.

● parkerna

STADSHUSPARKEN

Parken Hedern som föregick Stadshusparken tillkom 1921. Den fick sin nuvarande utformning 1995. Den enda ändring som föreslås är effektivare belysning genom byte av stolparmatyr och komplettering med blombelysning. Se även avsnitt "Belysning" sid. 15!

SJÖGATSEPLANADEN

anlades på 1870-talet. På 1980-talet i samband med rivningarna av vissa magasin till förmån för parkeringar och busstation, blev den förkortad och avsmalnad. När kvarvarande magasinsbyggnader byggdes om till Kulturmagasinet blev den norra esplanadgatan gångstråk. Sjögatesplanaden bör på sikt förlängas fram till Esplanaden i väster och E 4 i öster. För närvarande föreslås ej någon ändring av parken förutom en intensivare skötsel av marken samt att kiosken i parken används.

● parkeringsplatserna

ALLMÄNT

Parkeringsplatserna utgör stora funktionellt positiva och nödvändiga men estetiskt problematiska inslag i stadsmiljön. Deras lägen styrs av det trafiksystem som staden har. Det är väsentligt att de liksom alla andra stadskomplement får en form som ingår i en harmonisk stadsmiljö. Vissa av de befintliga parkeringarna bör därför radikalt omvandlas, ex parkeringen vid Sjögatan-E4, med andra endast erfordrar ny skyltning, trädplantering eller justerad markbehandling.

BEFINTLIGA FÖRHÅLLANDEN

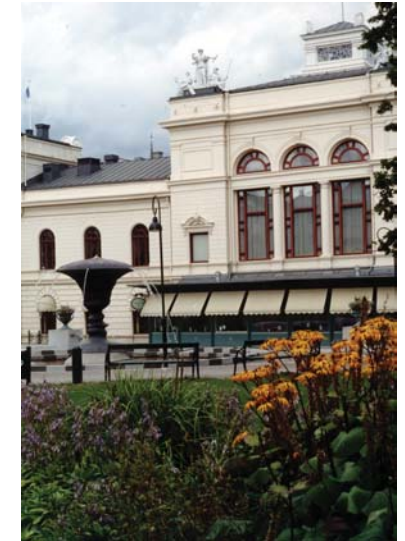
Intrycket av parkeringsplatserna i dag är varierat. På många håll utgör dock parkeringsskyltarna en oordnad skog av galvaniserade rör och oordnat anbringade skyltar. Dessutom har P-platserna genom successiva ändringar på vissa ställen erhållit otydliga och ologiska skyltlösningar.

FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER

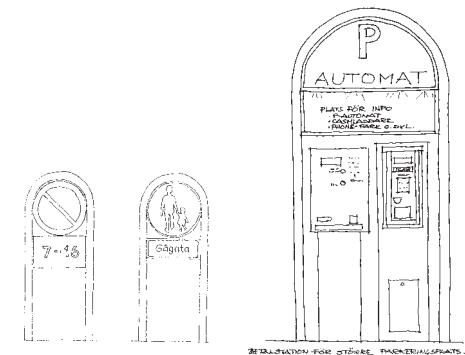
Skyltarna bör minimeras till antalet. Stolparna görs kraftigare, målas i svart samt minskas i höjd. Vissa övergripande infartsstolpar med omfattande information byts ut mot samordnade skyltar inom bågformad ram. Se bild 23!

Betalstationernas information samt även annan information om parkeringen samlas inom bågformad ram försedd med belysning. Se bild 24!

Belysningen bör vara god för att den parkerande skall känna trygghet för sig själv och för bilen. Belysningsarmaturerna bör som huvudregel väljas med utgångspunkt från belysningsprogrammets förslag. Se sid. 14! På vissa parkeringsplatser är det viktigt att åtgärder samordnas med övrig gatmöblering. Samverkansprojekt föreslås därför med stadsbyggnadskontoret, fastighetskontoret och Parkera som ingående parter.

22. Stadshusparken anlagd 1995.

23. Exempel på trafikskyltar.

24. Betalstation för större parkeringsplats.

● belysningen

25. Kvällsvy över staden från Norra StadsBerget.

ALLMÄNT

Belysningen har stor betydelse som stadsmiljöskapare men dess kanske viktigaste funktion är att ge folk möjlighet att hitta till målet samt att skapa trygghet. För att åstadkomma en ur alla synpunkter bra belysning i staden är en belysningsplan över Stenstaden på gång att upprättats. Planen omfattar:

- *Inventering av funktioner, karaktär, typ av område t.ex. park, torg, handelsgata el bostadskvarter.*
- *Analys av rumssamband, riktningar, landmärken, gränser, stråk, parker och platser.*
- *Upprättande av riktlinjer för belysningen.*
- *Åtgärdsplan omfattande åtgärdsbehov och prioritering av dessa.*

Stadsmiljöprogrammet omfattar en del av det som belysningsplanen skall innehålla. Vissa åtgärder föreslås kunna genomföras redan innan belysningsplanen är genomförd.

Olika typer av belysning förekommer i staden, t ex trafikbelysning, parkbelysning, trädbelysning, fasadbelysning. Även det ljus som kommer från skyltfönster, ljusskyltar samt inifrån byggnaderna har stor betydelse för helheten.

Ett flertal armaturtyper förekommer inom varje belysningsområde. Det är väsentligt att allt, såväl ljussättning som armaturer, samverkar till en harmonisk helhet. Det är därför viktigt att välja armaturtyper som ljusmässigt passar den uppgift de skall ha, men även att ur underhålls- och servicesynpunkt försöka minimera antalet typer. Vid val av armatur är det dessutom nödvändigt att ta hänsyn till driftskostnaden.

● belysningen

Stolpamratur, dubbel 8 m ———
Stolpamratur, enkel 5 m ———
Stolpamratur, enkel 8 m ———
Stolpamratur, dubbel 5 m ———

Kandelaberarmatur ——— ●
Parkarmatur ———
Väggarmatur ———
Lyktarmatur ———

Fasadbelysning, skulpturer etc. ———
Stolpamratur, dubbel 8/5 m ———
Befintlig armatur ———

Följande förslag har föregåtts av prov på plats i stenstaden under såväl snö- som barmarksperiod samt har bedömts ge rimliga driftskostnader. (Belysningsarmaturernas kulör skall vara svart). Se karta med de olika armaturtyperna markerade.

TRAFIKBELYSNING

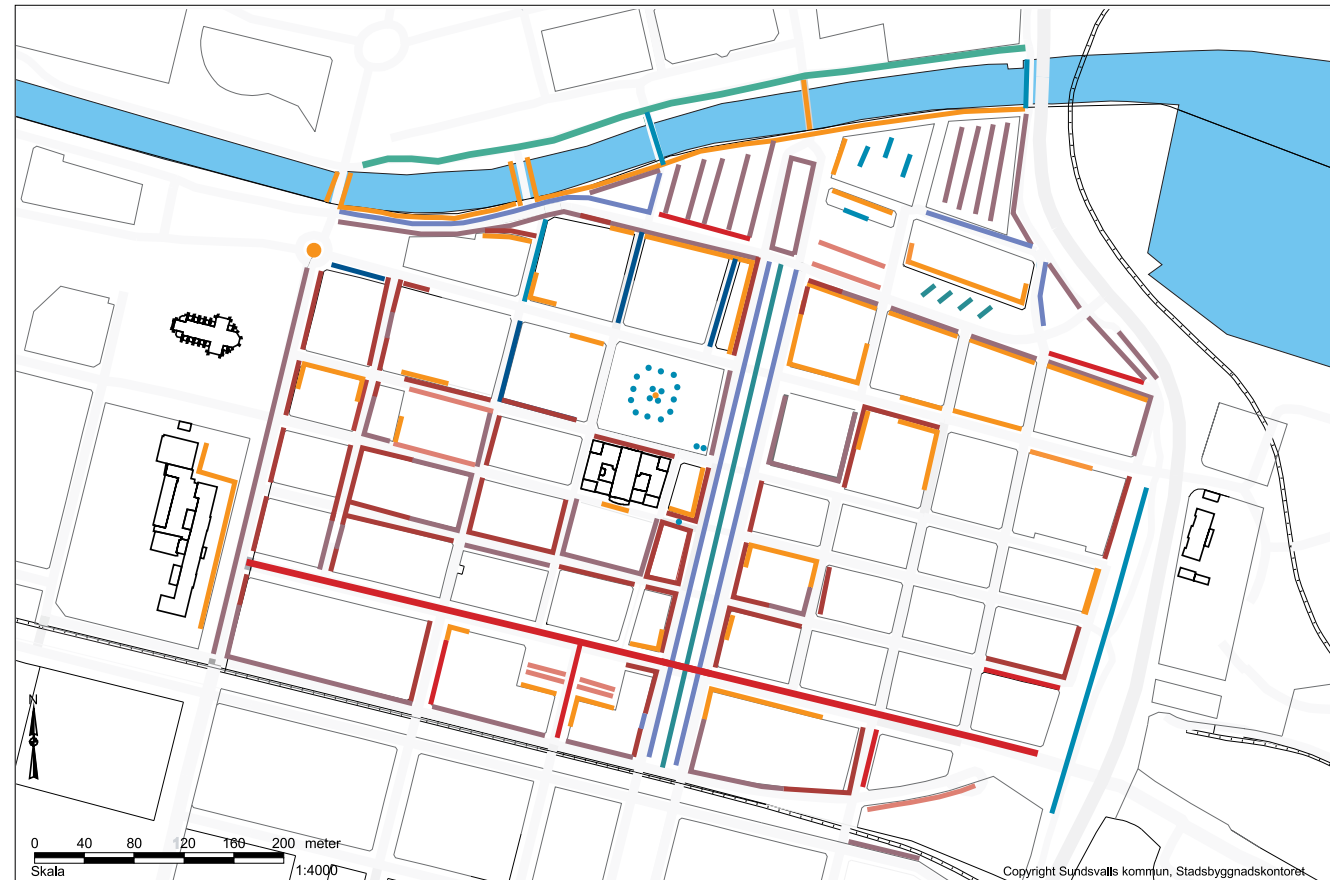
Belysning på gator med utpräglad biltrafik förses med stolparmaturer över vägbanan. Gångstråken på dessa gator får en anpassad belysning antingen från stolpe eller väggarmaturer.

GÅGATUBELYSNING

Samtliga gågator samt Stora Torget har en belysning med opaliserade bollarmaturer utvecklade i samband med Fisktorgets omvandling. Dessa föreslås ändras till en flerarmsarmatur med klara glöbber monterade på befintliga stolpar.

PARKBELYSNING

Parkerna utgör speciella rum i det stora stadsrummet. Det föreslås därför att belysningsarmaturerna får bli en del av parkens specifika komposition. Se parker sid 12! Olika typer av armaturer förekommer i parker, t ex stolpamatur, blombelysning, spot-

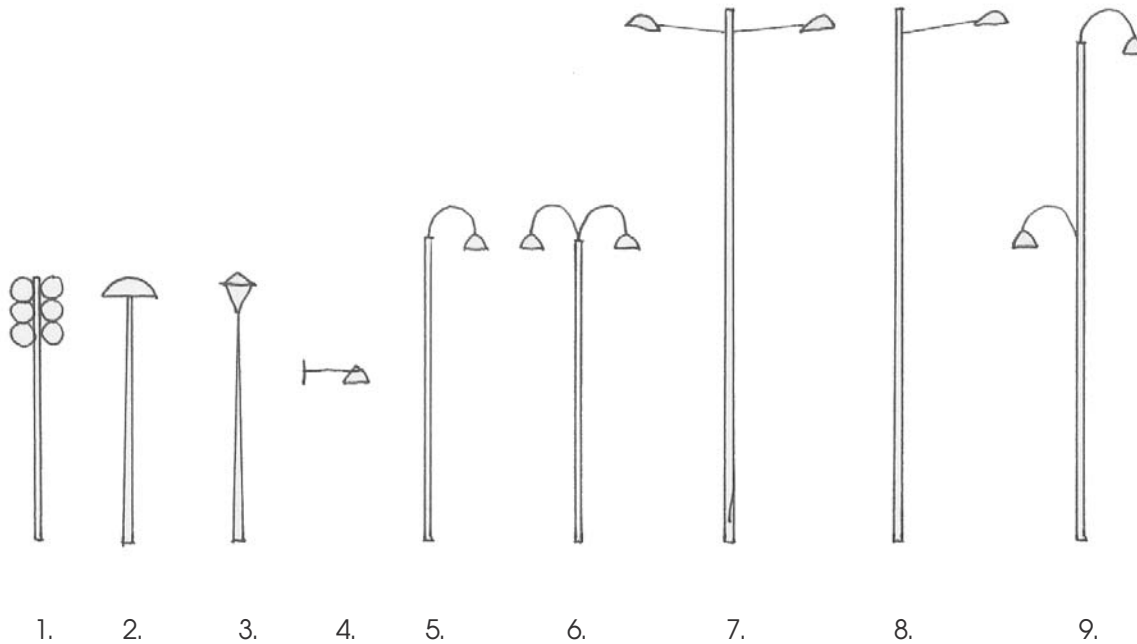

26. Belysningsarmaturer - typer och placering.

● belysningen

1. Kandelaberarmatur
2. Parkarmatur
3. Lyktarmatur
4. Väggarmatur
5. Stolparmatur, enkel 5m

6. Stolparmatur, dubbel 5 m
7. Stolparmatur, dubbel 8 m
8. Stolparmatur, enkel 8 m
9. Stolparmatur, dubbel 8/5 m

eller girlandbelysning för träd. Särskild hänsyn skall tas till att det skall kännas tryggt att passera eller vistas i parken kvällstid. Det är därför viktigt att inte enbart parkvägar upplyses utan att även områdena på sidorna får belysning.

FASADBELYSNING

Allmänt Belysning av fasader måste utgå från byggnadens arkitektur samt från platsens övriga belysning. Projektering fordrar provbelysning på platsen. Fastighetsägare har hört sig för om möjlighet till fasadbelysning och har fått positiva reaktioner från stadsbyggnadskontoret.

Belysningsplanen gör en översiktlig bedömning av vilka hus som är lämpliga för fasadbelysning. Förslaget avser bl.a. Kulturmagasinets samt Sjögatan och Ågatans norrfasader, Stora Torgets fasader samt fasaderna på Hedbergsskolan, IOGT-huset, Hedbergsska huset, Hantverksföreningens hus samt församlingshemmet. Även andra fasader föreslås lämpliga att belysa. Broarna föreslås belysas. Detta ska ske efter särskild projektering.

JULBELYSNING

kan bestå av till ex dekorer över gatorna, belysning av snö eller is-skulpturer, marschaller eller särskild gemensam skyltfönsterbelysning. Initiativ tas av På Stånbolaget som i samråd med stadsbyggnadskontoret och fastighetskontorets utemiljögrupp upprättar ett förslag för hela stenstaden.

27. *Armatyrtyper.*

ALLMÄNT

Konstens roll i stadsgestaltningen är viktig. Konstverk tillförs platser som uttryck för sin samtid och skapar tillsammans med kulturmiljön i övrigt med tiden såväl historia som identitet. Konstnärens gestaltande förmåga kan inte nog betonas i samband med utformning av nya platser.

När vi vill skapa rumsligheter, trivsel, vila, monumentalitet eller vill locka till aktiviteter kan konstnärens kunskap och erfarenheter vara av stort värde. Den samtida konsten, uttrycket för vår egen tid, har kanske aldrig haft ett så brett verksamhetsfält som i dag. Konsten kan vara en form, en färg eller en ljussättning likväl som två- eller tredimensionell. Skulptörer kan skulptera med växter eller med topografin eller ge uttryck för massa och volym genom ljus och skugga. Den konst som vi tillför stadsmiljön bör ingå som en naturligt integrerad del i stadens gestaltning. Samverkan bör därför ske mellan stadsbyggnadskontoret, fastighetskontorets utemiljögrupp samt Sundsvalls Museum vid omgestaltning av allmänplatsmark i stenstaden.

Förslag till åtgärder Två övergripande behov av konst i det offentliga stadsrummet finns nämligen:

- Att tillföra stadsmiljön samtidskonst. Ett utvecklande av stadskärnan gestaltning bör innefatta fler konstprojekt som uttryck för vår samtid. Vi behöver förändra och förnya som uttryck för utvecklingsvilja.
- Att skapa attraktivitet och trivsel på vissa platser. För följande platser bör deltagande av konstnär bli föremål för diskussion: Olof Palmes Torg, Stora Torget, Storgatan, Esplanaden samt gångtunnlarna.
- Viktigt är också att tillskapa konst som även tillåts att klättra, klänga och sitta på för barn och vuxna.

28. Exempel på samtidskonst i stadsmiljön "Vägväl" av Jack Grafström.

● tryggheten

ALLMÄNT

Många faktorer påverkar känslan av trygghet resp otrygghet i staden. Gatu- och parkrummens utformning, belysning och skötsel har stor betydelse. Man har i undersökningar konstaterat att en välvårdad miljö minskar brotten.

FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER

I en utredning utförd av stadsbyggnadskontoret i samråd med representant för Brottsförebyggande Rådet har följande förslagits:

- Se till att klotter omedelbart tas bort.
- Gör månadsvisa kontroller av att belysning fungerar.
- Renovera gångtunnlarna. Måla dem ljusa samt förse deras golv

med en beläggning av plattor och smågatsten. Ansa växtligheten vid tunnelmyningarna så att den inte upplevs hotfull. Se till att tunnelbelysningen är snygg.

- Utred miljön kring busstationen och kulturmagasinet. Baksidan av busstationen belyses.
- Förbättra belysningen på parkeringsplatser och i parker.
- Ansa buskagen vid GC-vägar.
- Ordna belysning vid terrängtrappa vid Olof Palmes torg.

En del av ovanstående förslag finns redan genomförda. De övriga har tagits in i stadsmiljöprogrammet på respektive avsnitt. Viktigt är att tydiggöra ansvarsfrågorna i fråga om skötsel och underhåll.

● tillgängligheten

ALLMÄNT

Kommunen har upprättat ett ”Handikappolitiskt program för Sundsvalls kommun”. Enligt detta gäller bland annat:

- Alla lokaler där kommunen driver verksamhet och all verksamhet som kommunen bedriver är tillgänglig för människor med funktionsnedsättning.
- Kommunen verkar för att offentliga lokaler och bostäder är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

- Offentlig utomhusmiljö som t ex gator, vägar, gångvägar och parker är tillgänglig för alla människor året runt.

Ovanstående punkter berör arbetet med utformning och genomförande av stadsmiljöprogrammet. Framförallt har handikappfrågorna uppmärksammats i avsnittet om gator.

ALLMÄNT

Stenstaden utgör centrums finrum. Ett finrum måste vara välstädat för att komma till sin rätt.

För att gjorda investeringar i stenstaden skall vara till glädje för sundsvallsborna måste såväl byggnader som utrymmena mellan dem ha kontinuerligt underhåll. Till detta bidrar såväl kommunen genom stadsbyggnads- och fastighetskontoren som fastighetsägarna och På Stånbolaget.

FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER

Byggnaderna kräver ett periodiskt underhåll av fasaderna. Se även "Husen /Befintliga byggnader" sid. 4! Dessutom är det viktigt att de så snart som möjligt saneras från klotter. I den frågan har På Stånbolaget redan tagit initiativ.

På gatumarken sker ofta affischering på ett nedskräpande sätt, exempelvis på belysningsstolpar, plank o dyl. Kommunen har ord-

nat allmänna affischeringsplatser dels på Stora Torget dels på busstationen, eventuellt kan några fler affischeringsplatser anordnas. I städuppgiften för gatumarken skall därför ingå affischsanering. Esplanaden tarvar ett särskilt intensivt underhåll varje år. Detta beror dels på isbildning under vinterperioden dels på en fjärrvärmeledning som torkar gräsmattan under sommaren. Eventuellt kan detta undvikas om gräsmattan får automatvattning samt kant-skydd. Se även "Parker/Esplanaden" sid.12!

Vid gatu- och ledningsarbeten eller tillfälliga avstängningar används för närvarande sk betonggrisar. Anordningarna kan i stället utgöras av skulpturalt medvetet utformade hinder. Frågan om utformning bör bli föremål för särskild utredning. Det är väsentligt att arbetsplatsen städas och återställes snarast när arbetena är utförda.

SUNDSVALLS
KOMMUN
Stadsbyggnadskontoret

adress: 851 85 Sundsvall
tel vxl: 060 -19 10 00
fax: 060 -12 10 19
www.sundsvall.se